

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Міністр адукацыі
Рэспублікі Беларусь
А.І. Іванец
30.10.2024

СПЕЦЫФІКАЦЫЯ
экзаменацыйнай (тэставай) работы
па вучэбным прадмеце «Беларуская мова»
для правядзення цэнтралізаванага экзамену
і цэнтралізаванага тэсціравання
ў 2025 годзе

1. Прызначэнне экзаменацыйнай (тэставай) работы – аб’ектыўнае ацэньванне ўзроўню падрыхтоўкі выпускнікоў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі і асоб, якія маюць агульную сярэдняю адукацыю і жадаюць працягнуць навучанне ва ўстановах вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь.

2. Змест экзаменацыйнай (тэставай) работы адпавядае вучэбным праграмам агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання, па якіх праходзілі навучанне ў адпаведных класах выпускнікі 2025 года, і Праграме ўступных іспытаў па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» для атрымання агульнай вышэйшай і спецыяльнай вышэйшай адукацыі, 2025 год, зацверджанай загадам Міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 10.10.2024 № 451.

3. Якасць экзаменацыйнай (тэставай) работы забяспечваецца экспертызай экзаменацыйных матэрыялаў на прадмет змястоўнай валіднасці, навуковай верагоднасці, сістэмнасці, значнасці, рэпрэзентатыўнасці элементаў зместу, комплекснасці і збалансаванасці, адпаведнасці заяўленаму ўзроўню складанасці.

4. Эквівалентнасць варыянтаў экзаменацыйнай (тэставай) работы забяспечваецца іх фарміраваннем у адпаведнасці з адзінымі метадычнымі патрабаваннямі і спецыфікацыяй; адборам заданняў, якія маюць аднолькавы ўзровень складанасці і адпавядаюць адным і тым жа элементам зместу вучэбнага прадмета «Беларуская мова».

5. Тыпы заданняў

Частка А ўключае заданні закрытага тыпу, выкананне якіх прадугледжвае выбар некалькі правільных адказаў з пяці прапанаваных.

Частка В уключае заданні адкрытага тыпу, пры выкананні якіх неабходна сфармуляваць адказ і аформіць яго ў выглядзе слова, лічбы, спалучэння літар і лічбаў.

6. Колькасць заданняў

У адным варыянце экзаменацыйнай (тэставай) работы – 40 заданняў.

Частка А – 18 заданняў.

Частка В – 22 заданні.

7. Структура экзаменацыйнай (тэставай) работы

№	Раздзелы праграмнага матэрыялу	Колькасць заданняў	Працэнт ад агульнай колькасці
1	Маўленне. Тэкст. Стылістыка	3	7,5
2	Фанетыка і арфаэпія. Арфаграфія	8	20
3	Лексіка. Фразеалогія	2	5
4	Марфемная будова слова. Словаўтварэнне і арфаграфія	2	5
5	Марфалогія і арфаграфія	12	30
6	Сінтаксіс і пунктуацыя	13	32,5

8. Узроўні складанасці

Па ўзроўнях складанасці заданні ў экзаменацыйнай (тэставай) рабоце размяркоўваюцца наступным чынам:

I узровень – 4 заданні (10 %);

II узровень – 10 заданняў (25 %);

III узровень – 16 заданняў (40 %);

IV узровень – 6 заданняў (15 %);

V узровень – 4 заданні (10 %).

9. Праграмны матэрыял для распрацоўкі экзаменацыйных (тэставых) заданняў

Раздзел 1. Маўленне. Тэкст. Стылістыка

Паняцці «мова» і «маўленне».

Культура вуснага і пісьмовага маўлення. Нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Тэкст як адзінка мовы і маўлення. Прыметы тэксту: сэнсавая цэласнасць, тэматычнае адзінства, разгорнутасць, паслядоўнасць, звязнасць, завершанасць. Загалавак. Спосабы (віды) і сродкі сувязі сказаў і частак у тэксце.

Тыпы маўлення (апісанне, апавяданне, разважанне), іх кампазіцыйныя схемы.

Функцыянальныя стылі маўлення (навуковы, афіцыйны, публіцыстычны, мастацкі, гутарковы), стылеўтваральныя моўныя сродкі.

Стылістычныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Раздзел 2. Фанетыка і арфаэпія. Арфаграфія

Фанетыка і арфаэпія. Гукі беларускай мовы. Арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы: нормы беларускага літаратурнага вымаўлення (вымаўленне галосных, зычных і спалучэнняў зычных).

Суадноснасць гукаў і літар. Прызначэнне і гукавое значэнне літар *е, ё, ю, я, і*.

Склад і націск. Роля націску пры адрозненні слоў і некаторых формаў слоў. Акцэнталагічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Арфаграфія. Арфаграфічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Правапіс галосных *о, э, а; е, ё, я*.

Правапіс спалучэнняў галосных у запазычаных словах.

Зычныя гукі. Зычныя цвёрдыя, мяккія, зацвярдзелыя; глухія, звонкія, санорныя; свісцячыя і шыпячыя. Іх вымаўленне і правапіс.

Вымаўленне і правапіс спалучэнняў зычных.

Зычныя [д]–[дз’], [т]–[ц’], іх вымаўленне і правапіс.

Прыстаўныя і ўстаўныя зычныя, іх правапіс.

Падоўжаныя зычныя, іх вымаўленне і правапіс.

Правапіс *у і ў*.

Правапіс мяккага знака і апострафа.

Правапіс вялікай і малой літар.

Правапіс слоў разам, праз злучок і асобна.

Раздзел 3. Лексіка. Фразеалогія

Слова, яго лексічнае значэнне.

Адназначныя і мнагазначныя словы. Прамое і пераноснае значэнні слова.

Амонімы, іх адрозненне ад мнагазначных слоў.

Сінонімы, антонімы, іх роля ў маўленні.

Паронімы.

Фразеалагізмы, іх роля ў маўленні.

Лексічныя, фразеалагічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Раздзел 4. Марфемная будова слова. Словаўтварэнне і арфаграфія

Марфемы як структурна значымыя часткі слова.

Аснова слова. Канчатак, нулявы канчатак.

Корань. Аднакаранёвыя словы і формы аднаго і таго слова.

Чаргаванне галосных і зычных у аснове слова.

Праваліс прыставак, якія заканчваюцца на зычны.

Праваліс *і, ы, й* пасля прыставак.

Словаўтваральныя і формаўтваральныя марфемы.

Асноўныя спосабы ўтварэння слоў: прыставачны, суфіксальны, прыставачна-суфіксальны, бясуфіксны (нульсуфіксальны), постфіксальны, асноваскладанне, асноваскладанне з суфіксацыяй, словаскладанне, абрэвіяцыя.

Складаныя словы, іх утварэнне і праваліс.

Складанаскарочаныя словы, іх утварэнне і праваліс.

Словаўтваральныя і арфаграфічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Раздзел 5. Марфалогія і арфаграфія

Часціны мовы як лексіка-граматычныя разрады слоў.

Самастойныя і службовыя часціны мовы. Пераход слоў адных часцін мовы ў іншыя.

Назоўнік як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма.

Агульныя і ўласныя назоўнікі. Праваліс уласных назоўнікаў.

Назоўнікі адушаўленыя і неадушаўленыя.

Назоўнікі канкрэтныя і абстрактныя, зборныя, рэчыўныя, іх лексічныя і граматычныя прыметы.

Род назоўнікаў. Назоўнікі мужчынскага роду, якія ўжываюцца для абазначэння асоб мужчынскага і жаночага полу. Несупадзенне роду некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Лік назоўнікаў. Назоўнікі, якія маюць форму толькі адзіночнага ці толькі множнага ліку. Несупадзенне ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Склон назоўнікаў. Змяненне назоўнікаў па склонах.

Асновы назоўнікаў. Назоўнікі 1-га скланення, праваліс іх склонавых канчаткаў. Назоўнікі 2-га скланення, праваліс іх склонавых канчаткаў. Назоўнікі 3-га скланення, праваліс іх склонавых канчаткаў.

Праваліс склонавых канчаткаў назоўнікаў у множным ліку. Рознаскланяльныя назоўнікі. Нескланяльныя назоўнікі.

Спосабы ўтварэння назоўнікаў.

Праваліс назоўнікаў з суфіксамі *-ак-, -ык-, -ік-, -ачк-, -ечк-*; мяккі знак перад суфіксамі *-к-, -чык-* і ў суфіксах *-аньк-, -еньк-*.

Складаныя назоўнікі, іх утварэнне і правапіс.

Правапіс *не (ня-), ні* з назоўнікамі.

Прыметнік як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма.

Якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі, іх роля ў маўленні. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх утварэнне і ўжыванне. Утварэнне, ужыванне і правапіс прыналежных прыметнікаў. Скланенне якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў.

Спосабы ўтварэння прыметнікаў. Прыметнікі з суфіксамі ацэнкі, сфера іх ужывання і правапіс. Правапіс прыметнікаў з суфіксам *-ск-*. Правапіс *-н-, -нн-* у прыметніках. Утварэнне і правапіс складаных прыметнікаў. Правапіс *не (ня-)* з прыметнікамі.

Лічэбнік як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Разрады лічэбнікаў паводле будовы, значэння і граматычных прымет. Род і лік некаторых лічэбнікаў. Скланенне, ужыванне і правапіс колькасных і парадкавых лічэбнікаў.

Спалучальнасць зборных лічэбнікаў у беларускай мове.

Займеннік як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пачатковая форма.

Скланенне і правапіс займеннікаў.

Утварэнне і ўжыванне займеннікаў.

Дзеяслоў як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Неазначальная форма дзеяслова (інфінітыў), яе сінтаксічная роля.

Трыванні дзеяслова. Утварэнне і ўжыванне дзеясловаў закончанага і незакончанага трыванняў.

Лады дзеяслова. Дзеясловы абвеснага, умоўнага і загаднага ладу, іх значэнне, утварэнне, ужыванне і правапіс.

Часы дзеяслова, утварэнне і ўжыванне часавых формаў дзеяслова.

Змяненне дзеясловаў I і II спражэнняў. Рознаспрагальныя дзеясловы.

Спосабы ўтварэння дзеясловаў.

Правапіс дзеясловаў з суфіксамі *-ава-* (*-ява-*), *-ыва-* (*-іва-*), *-ва-*. Правапіс *не (ня-)* з дзеясловамі.

Дзеепрыметнік як асобая форма дзеяслова: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Дзеепрыметнікавы зварот, знакі прыпынку ў сказах з дзеепрыметнікавымі зваротамі.

Скланенне поўных дзеепрыметнікаў, правапіс іх склонавых канчаткаў.

Поўная і кароткая формы дзеепрыметніка.

Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.

Асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове.

Правапіс суфіксаў дзеепрыметнікаў залежнага стану прошлага часу
-н-, -ен-, -ан-, -т-.

Правапіс *не* (ня-) з дзеепрыметнікамі.

Дзеепрыслоўе як асобая форма дзеяслова: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Дзеепрыслоўны зварот, знакі прыпынку ў сказах з дзеепрыслоўнымі зваротамі.

Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне і правапіс.

Ужыванне дзеепрыслоўяў.

Правапіс *не* (ня-) з дзеепрыслоўямі.

Прыслоўе як самастойная часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Ступені параўнання якасных прыслоўяў, іх утварэнне і ўжыванне.

Утварэнне прыслоўяў.

Правапіс прыслоўяў і спалучэнняў слоў, блізкіх да прыслоўяў.

Правапіс *не* (ня-), *ні* з прыслоўямі.

Прыназоўнік як службовая часціна мовы.

Невытворныя і вытворныя прыназоўнікі. Прыназоўнікі простыя, складаныя і састаўныя, іх правапіс.

Ужыванне прыназоўнікаў у словазлучэннях, якія перадаюць асаблівасці кіравання ў беларускай мове.

Злучнік як службовая часціна мовы.

Простыя і састаўныя злучнікі, іх ужыванне.

Адзіночныя, парныя, паўторныя злучнікі, іх ужыванне і правапіс.

Злучальныя і падпарадкавальныя злучнікі, іх ужыванне.

Часціца як службовая часціна мовы.

Правапіс часціц. Часціцы *не* і *ні*, іх ужыванне і правапіс.

Выклічнік як асобая часціна мовы.

Правапіс выклічнікаў.

Знакі прыпынку ў сказах з выклічнікамі.

Марфалагічныя і арфаграфічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Раздзел 6. Сінтаксіс і пунктуацыя

Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Галоўнае і залежнае словы ў словазлучэнні. Віды падпарадкавальнай сувязі слоў у словазлучэнні. Класіфікацыя словазлучэнняў па галоўным слове.

Асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове (у параўнанні з рускай).

Сказ як асноўная сінтаксічная адзінка.

Тыпы сказаў па структуры, мэце выказвання і інтанацыі. Знакі прыпынку ў канцы сказаў.

Просты сказ. Парадак слоў у сказе. Развітыя і неразвітыя сказы.

Двухсастаўныя сказы. Дзейнік і выказнік, спосабы іх выражэння. Просты дзеяслоўны выказнік. Састаўны дзеяслоўны і састаўны іменны выказнікі. Сувязь выказніка і дзейніка, выражанага спалучэннем слоў. Працяжнік паміж дзейнікамі і выказнікамі.

Даданыя члены сказа: азначэнне, дапаўненне, акалічнасць. Спосабы выражэння даданых членаў сказа. Прыдатак як разнавіднасць азначэння.

Аднасастаўныя сказы, іх будова.

Няпоўныя сказы. Працяжнік у няпоўным сказе.

Сказы з аднароднымі членамі. Аднародныя і неаднародныя азначэнні. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа. Знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі (з абагульняльнымі словамі і без іх).

Сказы са звароткамі. Спосабы выражэння зваротка. Неразвітыя і развітыя звароткі. Знакі прыпынку ў сказах са звароткамі.

Сказы з пабочнымі канструкцыямі. Знакі прыпынку ў сказах з пабочнымі канструкцыямі.

Сказы з устаўнымі канструкцыямі. Знакі прыпынку ў сказах з устаўнымі канструкцыямі.

Сказы з адасобленымі членамі.

Сказы з адасобленымі азначэннямі (дапасаванымі, недапасаванымі) і прыдаткамі. Знакі прыпынку ў сказах з адасобленымі азначэннямі і прыдаткамі.

Сказы з адасобленымі дапаўненнямі. Знакі прыпынку ў сказах з адасобленымі дапаўненнямі.

Сказы з адасобленымі акалічнасцямі. Знакі прыпынку ў сказах з адасобленымі акалічнасцямі.

Сказы з адасобленымі ўдакладняльнымі членамі. Знакі прыпынку ў сказах з адасобленымі ўдакладняльнымі членамі.

Сказы з параўнальнымі зваротамі. Знакі прыпынку ў сказах з параўнальнымі зваротамі.

Складаны сказ. Сінтаксічныя прыметы складанага сказа. Сродкі сувязі частак складанага сказа. Тыпы складаных сказаў.

Складаназлучаныя сказы, іх сінтаксічныя прыметы, будова. Сродкі сувязі частак у складаназлучаных сказах. Знакі прыпынку паміж часткамі ў складаназлучаных сказах.

Складаназалежныя сказы, іх сінтаксічныя прыметы, будова. Падпарадкавальныя злучнікі і злучальныя словы як сродкі сувязі частак складаназалежнага сказа. Складаназалежныя сказы з даданымі азначальнай, дапаўняльнай часткамі, акалічнаснай часткай месца, часу,

умовы, прычыны, мэты, уступальнай, параўнальнай, спосабу дзеяння, меры і ступені. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Знакі прыпынку паміж часткамі ў складаназалежных сказах.

Бяззлучнікавыя складаныя сказы, іх сінтаксічныя прыметы, будова. Знакі прыпынку паміж часткамі ў беззлучнікавых складаных сказах.

Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі частак, іх сінтаксічныя прыметы, будова. Знакі прыпынку паміж часткамі ў складаных сказах з рознымі відамі сувязі частак.

Простая і ўскосная мова як спосабы перадачы чужой мовы. Знакі прыпынку ў сказах з простаю мовай. Правілы замены простаю мовай на ўскосную.

Сінтаксічныя і пунктуацыйныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

10. Аб'екты кантролю

З дапамогай экзаменацыйных матэрыялаў правяраюцца сфарміраванасць ведаў аб сістэме беларускай мовы на ўсіх яе ўзроўнях, валоданне нормаў мовы і маўлення. У адпаведнасці з гэтым падвыспытны павінен ведаць:

прыметы тэксту, спосабы (віды) і сродкі сувязі сказаў і частак тэксту, функцыянальныя стылі маўлення, тыпы маўлення і іх кампазіцыйныя схемы;

нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, акцэнталагічныя, арфаграфічныя, лексічныя, фразеалагічныя, словаўтваральныя, марфалагічныя, сінтаксічныя, пунктуацыйныя, стылістычныя);

фанетычную сістэму і фанетычныя з'явы беларускай мовы; асаблівасці вымаўлення галосных, зычных гукаў і іх спалучэнняў;

адназначныя і мнагазначныя словы, сніонімы, амонімы, антонімы, паронімы; прыметы фразеалагізмаў, іх значэнне і сінтаксічную ролю;

марфемную будову слова, словаўтваральныя і формаўтваральныя марфемы; віды асноў; асноўныя спосабы ўтварэння слоў;

паняцці марфалогіі, класіфікацыю часцін мовы; марфалагічныя прыметы розных часцін мовы;

сінтаксічныя адзінкі, іх тыпы.

Падвыспытны павінен умець:

рабіць сэнсавы і кампазіцыйны аналіз тэксту: вызначаць прыметы тэксту, фармуляваць яго тэму і асноўную думку, даваць заглавак; вызначаць спосабы (віды) і сродкі сувязі сказаў і частак у тэксце; вызначаць прыналежнасць тэкстаў да пэўнага тыпу і стылю маўлення;

адрозніваць гукі і літары, устанаўліваць паміж імі адпаведнасць;

вызначаць лексічнае значэнне слоў; размяжоўваць значэнні мнагазначных слоў, размяжоўваць значэнні амонімаў; падбіраць да слоў сінонімы, антонімы; адрозніваць лексічнае значэнне паронімаў; выяўляць фразеалагізмы ў сказах, тэкстах, тлумачыць іх значэнне, вызначаць сінтаксічную ролю, правільна выкарыстоўваць фразеалагізмы ў пэўным кантэксце;

вызначаць марфемную будову і спосаб утварэння слоў; правільна пісаць словы з арфаграмамі, абумоўленымі марфемнай будовай слова;

распазнаваць часціны мовы ў сказах, тэкстах на аснове іх сэнсава-граматычных прымет і сінтаксічнай ролі;

знаходзіць і выпраўляць арфаграфічныя памылкі;

вызначаць віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэннях, сінтаксічную функцыю слоў (словазлучэнняў) у сказе;

выяўляць у сказах сінтаксічныя канструкцыі, якія патрабуюць выдзялення знакамі прыпынку; знаходзіць і выпраўляць пунктуацыйныя памылкі;

успрымаць пісьмовае маўленне, ствараць тэксты рознай жанрава-стылістычнай прыналежнасці, афармляць у адпаведнасці з нормамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

11. Час выканання экзаменацыйнай (тэставай) работы – 120 мінут.

12. Рэзультаты выканання экзаменацыйнай (тэставай) работы ацэньваюцца з выкарыстаннем дзеючых табліц адпаведнасці першасных і тэставых балаў па вучэбным прадмеце.

Дырэктар
УА «Рэспубліканскі інстытут
кантролю ведаў»

Ю.І.Міксюк